

ENGELLİ BİREYLERİN ERİŞİLEBİLİRLİK SORUNU: DESTEKLER, EKSİKLİKLER

(Burhan BEKTAŞ, burhanbektas@outlook.com.tr)

(Doç. Dr. Abdülkadir DEVELİ, a.kadirdeveli@yahoo.com)

ÖZET

Engelli bireylerin yaşam kalitesinin artırılması için kamu idaresine bazı sorumluluklar düşmektedir. Kamusal alanda erişilebilirliğin artırılması, eğitim olanaklarının iyileştirilmesi, engelli bireylere uygun istihdam şartlarının oluşturulması, sosyal yardımların yapılması ve ağır engelli bireylere evde bakım hizmetlerinin sunulması, engelli bireylerin haklarını koruma ve yaşam standartlarını yükseltme noktasında akla ilk gelen görev ve sorumluluklardandır. Bu makalede engelli popülasyonun erişilebilirlik sorunu literatürden yararlanılarak incelenmiş ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engelliler, Erişilebilirlik, Engelli Hizmetleri.

ACCESSIBILITY PROBLEM OF DISABLED INDIVIDUALS: SUPPORTS, DEFICIENCIES**ABSTRACT**

In order to improve the quality of life of people with disabilities, some responsibilities fall to the public administration. Increasing accessibility in the public sphere, improving educational opportunities, establishing appropriate employment conditions for individuals with disabilities, making social assistance and provide home care services to people with severe disabilities, protecting the rights of people with disabilities and raising living standards are the first tasks and responsibilities that come to mind. In this article, the accessibility problem of the disabled population was examined and interpreted using the literature.

Key Words: Disabled People, Accessibility, Services for the Disabled.

1. GİRİŞ

Yaşam hakkı temel bir insan hakkıdır ve sağlıklı olmak bunun ön koşuludur, ancak doğuştan ya da sonradan kimi sebeplerden ötürü bazı bireyler engelli olabilmektedirler (Arslan, 2014:2). Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de engelliler ve hakları konusu kamu yönetiminin gündem maddelerinden biri olmuş, olmayada devam edecek gibi görünmektedir.

Türk Dil Kurumu engelli bireyi “vücudunda eksik veya kusuru olan” kişi olarak tanımlanmaktadır (Web 1).

5378 sayılı kanuna göre fiziksel, duyuşsal, ruhsal ve zihinsel yetilerinde çeşitli düzeylerde yaşanan kayıplar nedeniyle toplumun diğler bireyelerine oranla sosyal hayata katılımı kısıtlı olan bireyeler ‘engelli’ olarak nitelendirilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise engelliliğı “vücut fonksiyonlarından kaynaklı, bir aktiviteyi gerçekleştirme becerisinde kısıtlılık veya yetersizlik olarak tanımlamakta ve dünyada 100 milyondan fazla engelli olduğunu rapor etmektedir (Web 2). Tanımlardan anlaşılacağı gibi engelli bireyeler hareket kabiliyeti sınırlı bireyeler olarak değlerlendirilmekte ve anlaşılmaktadır.

Engelliler, zihinsel, işitme ve konuşma, görme, ortopedik ve süreğen engelliler olmak üzere beş gruba ayrılmaktadır. "Ulusal Engelli Veri Sistemi" kayıtlarına göre Türkiye’de 1.422.159’u erkek, 1.107.542’si kadın olmak üzere 2.529.701 engelli bulunmaktadır. Ağır engeli olan kişii sayısı ise 778.528’dir (Web 3).

"Ulusal Engelli Veri Sistemi" kayıtlarının 2020 yılı mayıs ayı verilerine göre Türkiye’de engellilerin engel gruplarına göre dağılımı “Görme engelli 280.872, İşitme 231.323, Dil ve Konuşma 41.372, Ortopedik 388.081, Zihinsel 494.357, Ruhsal ve Duygusal 217.519, Süreğen Hastalık 1.130.311 ve Diğler engelli sayısı 67.224 2.65’tir (Web 3). Bu verilere göre Türkiye nüfusu içerisinde engelli popülasyonun önemli bir oran teşkil ettiğı görülmekte ve anlaşılmaktadır.

İnsanlık tarihinde ilk çağlardan beri engellilerin var olduğuna ve zorluklar yaşadıklarına kuşku yoktur. “A History of Disability” adlı eserinde Stiker (2019:viii) insanın tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte Antik Yunan’dan Rönesans’a kadar tüm kültürlerde engelliler ve yaşadıkları zorlukların yaygınlığına vurgu yapmaktadır.

Bununla birlikte engellilerin bugün yaşadığı kimi sorunların başlangıcını Sanayi Devrimi’ne kadar götürmek mümkündür. Sanayi Devrimi ile birlikte endüstrileşme, endüstrileşme ile birlikte kentleşme olgusu toplumsal yaşamda belirginleşmiş ve dönüştürücü sonuçlar üretmiştir. Bunun sonucunda insan popülasyonunda kırdan kente doğru yönelen göçler yaşanmıştır. Kentlere doğru oluşan bu yoğun ve hızlı göç birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. İşsizlik, yoksulluk, hava kirliliğı, gecekondulaşma akla ilk gelen sorunlardır. Bunun yanında, engelliler ve onların yaşam standartlarının niteliğı de bir sorun alanı olarak belirgin biçimde dillendirilmiştir. Kentleşme sonucu hızla büyüyen kentlerde, şehir planlarında engelli bireyelerin varlığının yeterince göz önünde bulundurulmaması hasebiyle kentte yaşamakta olan engelli popülasyonun yaşamı giderek güç hale gelmiştir. İşsizlik, yoksulluk, düşük maaşlılık dışında erişilebilirlik konusunda yaşanan problemler

engelli popülasyonun karşı karşıya olduğu önemli bir sorun alanı yaratmıştır. “Engelsiz Kentler”in var edilemediği kent planlamalarında negatif yönlü yaşam standartları doğmakta, bu durum engelli popülasyonun sosyal, kültürel ve iktisadi kısıtlılıklarla örülü bir yaşam sürmelerine sebep olmakta, başka bir ifadeyle engellilerin engeli haline gelmektedir. Türkiye genelinde yapılan bir araştırmada “engellilerin çalışma hayatında karşılaştığı en önemli sorunun iş ortamının ya da işe ulaşımın fiziki olarak uygun şartlara sahip olmaması” olduğu anlaşılmıştır (Burcu, 2007: 192).Yapılan başka bir araştırmada da görme engellilerin, %30.30’nun okula hiç gitmediğini, %75.76’sının işsiz olduğunu, %18.8’inin hayatında AVM’ye hiçgitmediği tespit edilmiştir (Web 4).Göç ve kentleşme ile birlikte engelli popülasyonun karşı karşıya kaldığı bu gibi sorunlar ve çözüm yolları konusunda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de gerek merkezi gerekse yerel yönetimler tarafından sosyal politika ve hizmet faaliyetlerini arttırma ihtiyacı duyulmuştur. 1997 yılında yayımlanan 572 sayılı KHK bu yönde atılan ilk adım olmuştur. 1999 yılında çıkarılan 3194 Sayılı İmar Kanunu, 2004 yılında çıkarılan Toplu Taşıma Araçları Tip Onay Yönetmeliği, 2005 yılında yayımlanan 5378 sayılı Kanun, 2010-2011 yılı Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı,2012 yılında çıkarılan 6353 sayılı Kanun, 2013 yılında yayımlanan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği’nin yanında 2022 Aylık Hakkı, Gelir Vergisi İndirimi, Emlak Vergisi İndirimi, Özel Tüketim Vergisiİndirimi(ÖTV), Gümrük Vergisi İndirimi, Tıbbi, Medikal Ve Eğitim Araç Gereçleri İçin KDVİndirimi, SHÇEK Evde Bakım Aylığı, EK PSS/Kura ile Atama Hakkı, Engelli İş KurmaProjeleri, Korumalı İş yeri Projeleri, Engelli Kimlik Kartı Hakkı, Engelli Park Yeri KullanımKartı, Ulaşım İndirimleri Hakkı, Muhtaç Aylığı (Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından),Elektrik, Su, Doğalgaz ve GSM tarife indirimleri (Kurum İnisyatifi Dahilinde), Engellileriçin AÖF, Harç İndirimi Hakkı, Müze ve Ören Yerleri İndirim Hakkı, RehabilitasyonMerkezlerinden Yararlanma Hakkı’da bu yönde atılmış diğer önemli adımlar olmuştur. Bu yöndeki çaba ve girişimler giderek daha da olumlu yönde bir seyir almıştır ancak kimi noksanlıkların sürdüğü de bir gerçektir. Bu makalede engelli popülasyonun sosyal politika ve hizmetlere olan erişilebilirlik durumu literatürden yararlanılarak incelenmiş ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

2. TÜRKİYE’DEKİ MEVCUT ERİŞİLEBİLİRLİK DURUMU

Birleşmiş Milletler, engellilerin refah ve gelişimi için 8 kritik sorun alanı belirlemiştir. Bunlar, eğitim, istihdam, gelir sağlama, sosyal güvence, aile yaşamı ve kişisel entegrasyon, kültür, eğlence-spor, din ve ulaşılabilirlik’tir (Aysoy, 2004: 48).Erişilebilirlik ile ilgili literatürü girmiş bugünkü standartların temeli büyük ölçüde 1961 yılında belirlenmiştir. Bu yıl içerisinde “Bedensel

Engelliler ve Çevreleri” adlı Stockholm konferansı bildirgesinin yayımlanması ve Timothy J. Nugent’in öncü nitelikteki çalışmaları sonucunda kabul edilen ilk erişilebilirlik standardının A.B.D.’de kabulü, ilk basamağı oluşturmuştur (Goldsmith’ten akt. Şat ve Göver, 2017:526). O günden bu güne her ne kadar erişilebilirlik ile ilgili bazı temel standartlar belirlenmiş ve yasal mevzuatlara girmiş olsa bile erişilebilirlik koşulları incelendiğinde de jure (olması gereken) ve de facto (olan) arasında büyük farklar olduğu bir sır değildir (Özgül, 2015:67).

Erişilebilirlik en genel anlamda; toplumda bulunan tüm birey ve grupların eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel hak ve hizmetlerden eşit ve özgür şekilde faydalanmasını sağlamak ve bu yolla onları yaşamın tüm alanlarına dahil etmektir. Başlangıçta bu anlamda kullanılan kavram zaman içinde engelli bireylerin kimseye ihtiyaç duymadan kamusal hizmetlere ulaşabilmeleri, bu hizmetlere katkıda bulunabilmeleri, ihtiyaçlarını zorlanmadan kendi başlarına halledebilmeleri anlamında daha fazla kullanılır olmuştur. Buna göre erişilebilirlik “engelli bireylerin fiziksel çevre başta olmak üzere, ekonomik, sosyal ve kültürel çevreye ulaşabilme, bu çevrelerde verilen hizmetlerden yararlanma ve katkıda bulunma olanaklarına sahip olmayı ifade etmektedir (Çağlar, 2012:542). Bu bağlamda yapılan bir başka tanıma göre “erişebilirlik, engellilerin toplumdaki diğer bireyler gibi bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına tam ve etkin katılımını sağlamak olarak ifade edilmektedir (Öz, 2013:75).

Erişilebilirlik; bir taraftan engelliler için fiziksel alanların (yol, köprü, yaya geçidi, mağaza, lokanta, toplu ulaşım hizmetleri, hastane, okul vb.) evrensel tasarım ilkesi ile planlanarak inşa edilmesi gerektiğini vurgularken, diğer yandan onların bilgi, eğitim ve iletişime olan erişimin de kolaylaştırılması gerektiğini vurgular (Özgül, 2015:64). Nitekim yapılan bir araştırmada 93 ülkeden 31’inde görme engelliler için işaret dili çeviri hizmeti verilmemektedir. 30 ülkede 20 ya daha az sayıda işaret dili tercümanı bulunmadığı ortaya çıkmıştır (Çağlar, 2012:543).

12 Mayıs 2000 tarihinde Avrupa Komisyonu’nun “Özürlü Bireyler İçin Engelsiz bir Avrupa’ya Doğru” başlığıyla yayımladığı tebliğde engelli kişilerin sosyal ve ekonomik olanaklara ulaşmalarını kısıtlayan sosyal, mimari ve tasarım engellerinin ortadan kaldırılmasına yönelik kapsamlı ve bütüncül bir stratejiye vurgu yapılmaktadır (Kolat, 2010:85). Yukarıda da vurgulandığı gibi Türkiye genelinde yapılan bir araştırmada “engellilerin çalışma hayatında karşılaştığı en önemli sorunun erişilebilirlik olduğu anlaşılmıştır (Burcu, 2007: 192). Bu gerçek 2010 yılında İBB tarafından yapılan “Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması” ile de ortaya çıkmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, engellilerin %66.9’u kaldırımlar, yaya yolları ve yaya geçitlerinin,

%66.3'ü oturdukları binanın, %59.5'i dükkan, market, mağaza ve lokantaların, %58.4'ü kamu binalarının, %55.4'ü postane ve banka benzeri yerlerin engelli bireyin kullanımına uygun olmadığı belirlenmiştir (Çağlar, 2012:563). 2016 yılında İstanbul ili Zeytinburnu ilçesinde faaliyet yürüten toplu taşıma araçları ile erişilebilirlik imkanlarını TSE standartları açısından ölçmeyi amaç edinen başka bir araştırmada da mevcut koşulların şartları karşılamaktan uzak olduğu saptanmıştır (Tiyek ve ark. 2016:225). 2017 yılında Çorum Belediyesi faaliyet alanında yürütülen bir araştırmada, Türkiye'deki diğer belediyeler gibi engelsiz bir engelli yaşamı için icraatların tekil örneklerle sınırlı kaldığı tespit edilmiştir (Şat ve Göver, 2017:536). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2019 verilerine göre 2014-2018 yılları arasında 240'ı bina, 9'u açık alan ve 306'sı toplu taşıma aracına olmak üzere toplam 555 "Erişilebilirlik Belgesi" düzenlenmiştir. Sadece 2018 yılı içerisinde verilen belge sayısı 301'dir (Web 5:39). Yıllara göre erişilebilirlik belgesi verilen yerlerin dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Yıl	Bina	Açık Alan	Toplu Taşıma Aracı	Toplam	Yüzde (%)
2014	6	1	2	9	1,6
2015	33	1	1	35	6,3
2016	21	5	0	26	4,7
2017	79	0	105	184	33,2
2018	101	2	198	301	54,2
Toplam	240	9	306	555	100

Bu veriler erişilebilirlik sorununun günümüzde de bir sorun alanı olmaya devam ettiğini, erişilebilirliğin arttırıldığı engelli politikalarına daha fazla ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Türkiye genelinde yapılacak tekil gözlemlerde dahi birçok market, mağaza, lokanta, spor tesisi, sinema, tiyatro, park ve yeşil alanlar, tatil yerleri ve otellerin erişilebilirlik standartlarından uzak bir yapıda olduğu anlaşılabilir. 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 7. maddesinde "fiziksel alanda bulunan kamuya açık şekilde hizmet veren bina, yol, kaldırım, spor tesisi, yaya geçitlerinin ve ulaştırma hizmetlerinin" erişilebilirliğinin sağlanması zorunlu tutulmuştur. Yasalar, engelli bireyler ve diğer dezavantajlı grupların imkân ve faaliyetlerden faydalanabilmesi için erişilebilirliğin artırılmasını zorunlu tutarken, mevcut koşullar gözlemlendiğinde hala erişilebilirlikte istenilen seviyeye ulaşamadığı görülür. Ancak erişilebilirliğin artırılması ile kast edilen düşünce sadece fiziksel alanlarda yapılan düzenlemeler olmamalıdır. Engelli bireylerin bina, sokak, cadde, kaldırım ve toplu taşımada erişilebilirliğinin artırılması kadar hizmet ve politikalara olan erişimin artırılması

da engelli bireyler için önem arz etmektedir (Öz, 2013:75). Engelli bireyler, kendi ihtiyaçlarını giderebilmek için gelir de elde edebilmelidir. Bu da eğitim ve istihdam gibi temel hizmetlere olan erişilebilirliğin de artırılması anlamına gelmektedir (Yücesoy, Aysel ve Gülmez, 2007: 94). Nitekim görme engelliler ile yapılan bir araştırmada istihdam sorunu %90,9 olarak belirlenirken, eğitim sorunu %72.2 şeklinde yüksek bir oran olarak çıkmıştır (Arslan, 2014:8-10). Bu veriler göstermektedir ki, engelli popülasyonun erişilebilirlik sorun alanında nitelikli hizmet, politika ve uygulamalar olmadığında ya da söz konusu bireyler bu hizmetlerden etkin yararlanamadığında toplumsal hayatla olan iktisadi ve sosyal bağları zayıflamakta, toplumsal hayata entegre olabilmeleri giderek zorlaşmaktadır. Engelli popülasyonun toplumsal dışlanmaya uğramasının önemli gerekçelerinden birinin de kendi engellerinden ziyade yaşam alanlarında karşılaştıkları engeller olduğunun altını çizmek gerekir. Buna göre engelsiz bir hayat için erişilebilirliğin engelli popülasyonun ekonomik ve toplumsal yaşama katılabilmesinin en temel koşulu olduğu, yanı sıra erişilebilirliğin temel hak ve özgürlüklerin kesişim noktasında yer aldığı anlaşılmaktadır.

3. SOSYAL BELEDİYECİLİK ANLAYIŞINDA ENGELLİ BİREYLER VE ERİŞİLEBİLİRLİK

Dünya’da ilk olarak 19. yüzyılın sonlarına doğru sosyal devlet anlayışının bir tezahürü olarak ortaya çıkan sosyal belediyeçilik anlayışı, yerel yönetimlerin görev ve yetki sahasının artmasına neden olmuştur. Bu dönemde belediyelerin yaşamlarını idame ettirmeleri için dar gelirlilere maddi destek sunması sosyal belediyeçiliğin ilk örneği olmuştur (Hameed ve ark, 2020:229). Ortaya çıktığı ilk dönemlerde sosyal belediyeçilik anlayışı yoksullara nakdi yardım vermekten ibaretken, ilerleyen dönemlerde engelliler, yaşlılar ve işsizler gibi dezavantajlı gruplara yönelik sosyal politikaları kapsamaya başlamıştır (Ersöz, 2011:65-66).

“Osmanlı İmparatorluğu döneminde belediye faaliyetleri batılılaşma çabaları ile birlikte görülmeye başlanmıştır. Osmanlı belediyeçiliği Tanzimat döneminde faal olarak hizmete geçmiştir. Tanzimat öncesi dönemde belediye faaliyetleri “Kadı”ların sorumluluğunda bulunmaktayken Cumhuriyet’in kuruluşu ile birlikte sosyal belediyeçilik anlayışı da gelişme göstermiş ve kadınların yerini belediye başkanları almıştır” (Hameed ve ark. 2020:229).

Sosyal belediyeçilik kavramı 1961 Anayasası ile Türk Anayasa Hukuku literatürüne girmiş ve 1982 Anayasası’nda devam ettirilmiştir. Sosyal belediyeçilik anlayışı geleneksel belediyeçiliğin ötesinde bir kavramdır. Geleneksel belediyeçilik, temelde kente yönelik hizmetlerden sorumlu

tutulurken, sosyal belediyeçilik anlayışı merkezine bireyi alır ve kentte yaşayan bireylerin refah, güvenlik ve yaşam standartlarını artırmaya yönelik girişimlerde bulunur. (Pektaş, 2010:9).

Sosyal belediyeçilik anlayışının Türkiye’deki ilk örnekleri 1970’li yıllarda görülmüştür. Bu anlayışın hâkim olduğu ilk sosyal politika örnekleri ise yoksul kesime yapılan ayni ve nakdi yardımlar olmuştur. Yerel yönetimler, sosyal politikaların uygulanma ve karar alma sürecinde STK’lar ve diğer mesleki ve yerel kuruluşların görüş ve tavsiyelerini dikkate almıştır. Yerel yönetimlerin uyguladığı sosyal politikalar ve hizmetler neticesinde giderleri de artmaya devam etmiştir. Yerel yönetimlerin uyguladığı sosyal politikaların sürdürülebilirliğinin devam ettirilebilmesi için yerel yönetimlerin merkezi hükümetten aldıkları payda yıllar itibariyle artış göstermiştir (İpek ve Çıplak, 2016:204).

1982 Anayasası’nda merkezi ve yerel yönetimlerin sorumlu olduğu ve uygulaması gereken sosyal politikaların kapsamı açık şekilde belirtilmiştir. Anayasaya göre sosyal politikaların karar alınarak uygulanmasında merkezi hükümetler kadar yerel yönetimlerde sorumlu tutulmuştur. T.C. Anayasası’nın 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’nda yerel yönetimlerin yetki alanına giren sosyal refah hizmetleri ve sosyal politikalar belirtilmiştir (Beki, 2008:34).

Türkiye’deki sosyal belediyeçilik anlayışının 1970 ve 1980’lerdeki ilk örnekleri incelendiğinde, yoksullara ve yoksulluğa düşmesi muhtemel gruplara (engelli ve yaşlı bireyler) nakdi yardım verilmesi gibi kapsamı dar ve nitelik olarak eksik olan politika örnekleri görülürken, bu anlayış 1990’lı yıllarda değişime uğramıştır (Keskin, 2008:97). Bu dönemden sonra uygulanan sosyal politikalar daha nitelikli ve uzun vadeli çözümler sunmayı amaçlamaktadır. 1990’lı yıllarda ortaya çıkan sosyal politikalara örnek olarak; işsizlere iş kazandırma kursları, yaşlı ve engelli bireylere bakım hizmetlerinin ve merkezlerin artırılması, mağdur kadın ve çocuklar için ise sığınmaevlerinin yapılması bu politikalara örnektir (Pektaş, 2010:12-13).

2016 yılında Resmi Gazete’de yayımlanan Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği’ne (Web 6) göre büyükşehir belediyesi ve mücavir alanları içerisinde yaşayan engelliler için Engelli Hizmet Birimleri kurulmuştur. Söze konu birimlerin yapacakları faaliyetler yönetmeliğin 8. Maddesinde aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

Birimin görevleri:

“**MADDE 8 – (1) Birimin görevleri şunlardır:**

- a) *Özürlü bireylerle ilgili veri tabanı oluşturmak.*
- b) *Özürlülerin toplum hayatı ile bütünleşmelerini sağlayıcı ve kolaylaştırıcı çalışmaları yürütmek, sportif, sosyal ve kültürel aktiviteler yapmak, teşvik etmek ve yaygınlaştırmak.*

c) Üniversiteler, özel kuruluşlar, özürllülere hizmet amacıyla kurulmuş vakıf, dernek ve bunların üst kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yaparak özürllülere yönelik toplum temelli rehabilitasyon programlarını uygulamak.

ç) Birime başvuran özürllü ve ailelerine psiko-sosyal danışmanlık ve rehberlik hizmetleri vermek, özürllülükle ilgili konularda eğitilmelerini, bilgilendirilmelerini ve bilinçlenmelerini sağlayıcı, konferans, seminer, sempozyum gibi etkinlikler düzenlemek.

d) Özürllülüğü önlemeye yönelik kitap, dergi, broşür gibi basılı, sesli ve görsel yayınları hazırlamak, yayımlamak ve dağıtmak.

e) Özürllü ve aileleri için bilgilendirme, bilinçlendirme hizmetleri vermek, bu hizmetleri verecek personelin teknik bilgi ve beceriye sahip olması için gerekli eğitimi almasını sağlamak.

f) Özürllüleri nitelikli işgücü haline getirerek, çalışma yaşamına katılmalarını sağlamak üzere mesleki rehabilitasyon ve eğitim programları için başvuran özürllüleri değerlendirerek uygun mesleki rehabilitasyon ve mesleki eğitimleri vermek.

g) Ekonomik durumu yetersiz özürllülere ayni ve nakdi yardım yapmak.

ğ) İhtiyaç halinde özürllülerin durumlarına uygun araçlarla buldukları mekanlardan hastane, okul ve rehabilitasyon merkezi gibi yerlere ulaşımını sağlamak.

h) Bakıma muhtaç özürllülere ve yaşlılara bakım hizmeti sunmak veya bu hizmeti ilgili mevzuat gereğince satın almak (Web 6).

5393 sayılı yeni Belediye Yasası'nda sosyal belediyeçilik anlayışında engellilere yönelik maddeler yer almaktadır. Örneğin yasanın 14. maddesine göre, "sosyal hizmet" kavramı kapsamında engelli popülasyona götürülecek hizmetler incelendiğinde, "özel eğitim/bakım" gerektiren pek çok durumda, belediyelere sorumluluk verildiği açık şekilde görülmekte ve anlaşılmaktadır. Ayrıca yasanın 77. maddesine göre, belediyeler kendi kaynaklarının ötesine geçerek, engelli popülasyona yönelik hizmetlerin yapılmasında gönüllü kişilerden sivil halkın desteğini alarak da programlar uygulayabilecekleri ifade edilmiştir.

Fırat (2008:91-98) "Belediyelerin Engellilere Dönük Sosyal Hizmet Projeleri" isimli makalesinde sosyal belediyeçilik faaliyeti olarak belediyelerin engellilere hizmetlerini şöyle belirlemiştir:

A - Özel Merkezler Kurmak

B - Bakım ve Destek Hizmetleri

C - Yaşamı Kolaylaştırıcı Araç Desteği

D - Ulaşım Hizmetlerinde Kolaylık

G - Kültürel Etkinlikler

H - Eğitim Seminerleri

J - Meslek/İş Edindirme Kursları

K - Doğrudan Ekonomik Yardım Yapmak

L - Engelli Spor Takımları

N - Ortak Gezi vb Programları”

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı verilerine göre 2019 yılı bütçesinden engelli vatandaşların evde bakımına destek amacıyla 8,5 milyar TL ödenek öngörülmüş ve ülke genelinde sosyal harcamalar için toplamda 62,1 milyar TL kaynak ayrıldığı belirtilmiştir (Web 7).

Bakıma muhtaç engelliler için ilk kez 2007 yılında evde bakım yardımı yapılmış, “2018’de evde bakım hizmetinden yararlanan birey sayısı yarım milyonu geçmiştir. Bunun yanında 2019 yılında engelli vatandaşlar için yaklaşık 14 milyar lira bir sosyal yardım bütçesi ayrılmıştır. Bu meblağ Türkiye’nin sosyal yardım bütçesinin yaklaşık 4’te 1’ine denk gelmektedir. EKPS ile, bugün 56 bini aşkın engelli memur kamuda görev yapmakta iken işçi statüsünde yaklaşık 122.000 engelli birey istihdamı gerçekleşmiştir. (Web 7).

Sosyal belediyeçilik anlayışı ile dezavantajlı görülen engelli popülasyona nakdi yardımın yanında yiyecek ve yakıt yardımlarının yapılması, sosyal yaşam alanı olarak görülen park, bahçe, okul, hastane, kütüphane gibi kamusal alanların evrensel dizayn çerçevesine uygun şekillendirilerek yaşam alanlarının erişilebilirliğinin artırılması, yine bu bağlamda sokak, cadde ve toplu taşıma araçlarının ulaşılabilirliğinin artırılması ve bunun sonucunda temel sosyal haklara olan erişilebilirliğinin artması, işyerlerinin engelli kullanımına uygun dizayn edilerek yine engelli istihdamını artırıcı politikaların üretilmesi, gençlerin ve dezavantajlı bireylerin bir araya gelerek sosyal, kültürel, dayanışma ve yardımlaşma hizmetlerini yürütebilecekleri merkezlerin açılması gibi hizmetler, sosyal belediyeçilik anlayışının engelli popülasyon için bireylere getirdiği yenilikler olarak değerlendirmek mümkündür.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal devlet anlayışının gerekleri doğrultusunda, engelli ve diğer tüm dezavantajlı bireylerin kamu idaresi tarafından toplumun tüm üyelerine sunulan hakve kaynaklara ulaşımı diğer bireyler ile eşit olması beklenir. Fakat fiziksel yaşam alanlarındaki olumsuz etkenler ve sosyal politikaların erişilebilirliğinin düşük olması, engelli bireylerin toplumla bütünleşmesini olumsuz etkilemektedir.

Toplumdaki toplam engelli birey sayısı, nüfusun hızla yaşlanması ve kronik hastalıklara bağlı olarak gün geçtikçe hızlı bir şekilde artış göstermektedir. Engelli birey sayısındaki bu artış, engelli popülasyon için yapılan planlamaların önemine dikkat çekmektedir.

Fiziksel yaşam alanlarında ulaşılabilirliğin artırılması ve politikalara olan erişilebilirliğin sağlanması ise evrensel tasarım ile yakından ilişkilidir. Evrensel tasarım; hayatı basitleştirmeyi, hizmet ve faaliyetleri herkes için eşit olarak erişilebilir, kullanılabilir ve anlaşılabilir hale getirmeyi amaçlamaktadır.

“Engelli bireylerin ilgi alanları, bilgi ve becerilerine göre istihdam olanaklarının artırılması bu alanda daha etkin kamu politikalarının geliştirilmesine de katkı sağlayacaktır” (Kapar, 2005:344). “Engelli bireylerin işgücüne katılım oranının artması, engelli bireylerin sosyal ve ekonomik hayatlarını olumlu etkilemekle birlikte, kamu idaresine olan ekonomik bağımlılığı azaltarak ülke kalkınmasına katkıda bulunmak ve üretimi artırmak konusunda da büyük önem arz etmektedir”(Aydın, 1991:31). Ülkelerin bilimsel, sanatsal, felsefi, teknolojik ve ekonomik alandaki başarıları için insanlara yaratıcı ve üretken nitelikler kazandırmaya önem verilmesi günümüz çağdaş toplumlarının reddedilemez bir parametresi olarak kabul görmektedir (Alkayış, 2019:148).

Yerel yönetimler tarafından engelli bireylere yönelik gerçekleştirilen evde bakım hizmetleri, fiziki çevrenin engelli ve diğer dezavantajlı bireylerin kullanımına uygun biçimde düzenlenmesi ve sosyal etkinliklerin düzenlenmesi gibi hizmetler engelli bireylerin yaşam kalitesini artıran politikalar olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra hem yerel yönetim hem de merkezi hükümet tarafından engelli bireylere verilen nakdi yardımların sürdürülmesi olumlu sonuçlar üretmektedir. Sosyal harcamalar ile hayatı bir nebze de olsa rahatlatan engellilerin durumu bunun en net örneğidir. Sosyal harcamalar; işyerlerinde engelli bireylerin sigorta prim ödemelerinin hazine tarafından karşılanması, eğitim ve sağlık gibi temel sosyal politikaların bu bireylere ücretsiz sağlanması, muhtaç durumda olan engelli ve yoksul bireylere nakdi yardımların verilmesi gibi sosyal hizmetlerin katkısı reddedilemezdir (Özdemir, 2005:154).

4857 sayılı İş Kanunu’na göre “İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli; kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli bireyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler” ilkesi de engellileri gözeten olumlu politikalarından biri olmuştur.

Engelli grupların maruz kaldığı sosyal dışlanmayı ve erişilebilirlik problemini ortadan kaldıracak olan politikalar bir zorunluluk olarak görülmektedir. Çünkü engelli bireyler toplumun diğer üyelerine göre ötekileştirilmeye ve muhtaçlık durumuna düşmeye karşı daha savunmasız haldedir. Engelli bireylerin sosyal, kültürel ve ekonomik hayata dahil olabilmesinde ise en büyük görev yerel ve ulusal idarelere düşmektedir. Kamu idarecileri tarafından uygulamaya konulan

hizmet ve politikalar, engelli bireylerin fayda görebileceği şekilde erişilebilirliğe uygun yapılar mecburiyetindedir. Yapılan yasal düzenlemeler ve uygulamaya konulan projeler aracılığıyla, toplumda farkındalık oluşturmak ve politikalara olan erişilebilirlik probleminin ortadan kaldırılarak engelli bireylerin de ekonomik ve sosyal hayata katılımının sağlanması elzem bir sorun alanıdır.

Yerel yönetimlerin, engelli bireylerin politika ve hizmetlere olan erişilebilirliğini artırmak için uygulayabileceği önlemlerin bazıları şunlar olabilir:

- Engelli bireylerin eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel sosyal politikalardan faydalanamamasındaki en önemli nedenlerden biri, yaşam alanlarının erişilebilirliğinin dar ve sınırlı olması ile ilgilidir. Bu yüzden merkezi ve yerel yönetimler fiziksel çevreyi evrensel ilkelere uygun şekilde tasarlamalıdır. Kent mobilyaları gelişigüzel konulmamalı, kaldırım genişliği (en az 150 cm) ve eğimi (en fazla %2) engelli bireylerin kullanımına uygun planlanmalıdır. Bu konularda alınacak kararlara engellilerin dahil edilmesi gerekmektedir.
- Engellilerin önemli sorunlarından biri olan işsizlik ile ilgili yeni istihdamların yaratılması acil konular arasındadır.
- Engelli bireylerin sosyal-kültürel aktiviteler, iş, eğitim ve sağlık hizmetlerine olan erişiminin daha kolay ve yaygın sağlanabilmesi için merkezi ve yerel yönetimler servis ve ulaşım hizmeti olanaklarını artırılmalıdır.
- Eğitim, sağlık ve istihdam gibi kamu hizmetlerinin gerçekleştirildiği binalar genel itibarıyla eski yapılardan oluşmaktadır. Bu durum bina koridorlarının dar olmasına ve asansörlerin verimli hizmet verememesine neden olmaktadır. Bu yüzden bu tür kamu binalarının bir an önce engelli kullanımına uygun revize edilmesi gerekmektedir.
- Engelli bireyler hem kendi engelleri hem de yaşam alanlarındaki fiziksel eksikliklerden dolayı işgücüne yeteri şekilde katılmakta engeller ile karşılaşmaktadırlar. Bu durumda engelli bireylerin muhtaçlık durumuna düşmeleri diğer bireylere kıyasla daha yüksek olmaktadır. Bu yüzden yerel yönetimlerin engelli bireyler için gıda ve yakıt ihtiyaçlarını karşılaması önem arz eden bir konudur. Bu sebeple bugüne kadar engelli yurttaşlara yardımda bulunmayan yerel yönetimlerin yardıma başlamaları, yardım edenlerin ise bunu sürdürmeleri yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alkayış, A. (2019). Eğitim Felsefesi Bağlamında Mesleki Danışmanlık. *Azerbaycan Mektebi*. No:4., 137-149.
- Aysoy, M. (2004), *Avrupa Birliği Sürecinde Özürlüler Politikası*, Bilge Matbaacılık, İstanbul.
- Arslan, Y., Şahin, H. M., Gülнар, U., ve Şahbudak, M. (2014). Görme engellilerin toplumsal hayatta yaşadıkları zorluklar (Batman Merkez Örneği). *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-14.
- Aydın, Y. (1991). *Sakatların istihdamı hakkında tüzük uygulaması açısından sakatların çalışma sorunlarının incelenmesi ve Zonguldak örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
- Beki, A. (2008). *Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları: Ümraniye Belediyesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Burcu, E. (2007), *Türkiye’de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*, Hacettepe Üniversite Yayınları, Ankara.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin erişebilirlik hakkı ve Türkiye’de erişebilirlikleri. *AÜHFD*, 61 (2), 541-598.
- Hameed, A., İnan, F., Develi, A.(2020). Ankara-Keçiören Belediyesi’nin Sosyal Belediyecilik Uygulamaları Açısından İncelenmesi: 2015-2019 Dönemi Örneği. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (2), 228-253 .
- Engelliler Hakkında Kanun (2005, 1 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı: 25868). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>. (Erişim Tarihi: 08.08.2020)
- Ersöz, H.Y. (2010). *Sosyal Politikada Yerleşme*. İTO Yayınları, İstanbul.
- İpek, S., ve Çıplak, B. (2016). Türkiye’de sosyal belediyecilik ve sosyal bütçe uygulamaları: Çanakkale belediyesi örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(27), 201-215.
- Kapar, R. (2005). Aktif işgücü piyasası politikaları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1(55), 341-371.
- Keskin, B. (2008). *Yoksulluğa yerel müdahale "sosyal belediyecilik karşılaştırmasında Eminönü ve Beşiktaş belediyeleri örnekleri"*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kolat, S. (2010). Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla

Mücadele ve Türkiye'deki Yansımaları, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Stiker, H. J. (2019). *A history of disability*. University of Michigan Press.

Şat, N., Göver, T. (2017). Engelliler için belediyelerin erişilebilirlik sorumlulukları: Çorum Engel Haritası Projesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 521-541.

Öz, Ş. (2013). Engelli din eğitiminden “özürsüz” din eğitimi modeline: “ötekileştirilen” özürlülerin din eğitiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6 (11), 75-89.

Özdemir, S. (2005). Başlangıcından günümüze refah devletlerinde sosyal harcamaların analizi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 153-204.

Pektaş, E. K. (2010). Türkiye’de sosyal belediyeçilik uygulamaları ve temel sorunlar. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(1), 5-22.

TÜİK. (2010). *Engellilerin sorun ve beklentileri araştırması*. Erişim adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017.

Tiyek, R., Eryiğit, B. H., & Emrah, B. A. Ş. (2016). *Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma*. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 225-261.

Yücesoy, E., Gülmez, F. G. ve Aysel, N.R. (2007). Kentli dostu fiziksel çevrenin erişilebilirliği kapsamında İstanbul’da alan çalışması. *Uluslararası Katılımlı II. Kent ve Sağlık Sempozyumu*, 94-95.

Web1: <http://www.tdk.gov.tr/category/icerik/engellilere-ozel/> (Erişim tarihi: 18.08.2020).

Web2: <https://www.who.int/classifications/icf/en/> (Erişim tarihi: 18.08.2020).

Web3: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/51832/mayis-istatistik-bulteni.pdf> (Erişim tarihi: 02.08.2020).

Web4: <http://www.iha.com.tr/batman-haberleri/batmanda-gorme-engellilerin-yuzde-18i-avmye-hic-gitmemis-batman-1107307/> (Erişim tarihi: 02.08.2020).

Web5: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/9085/buelten-haziran2019-son.pdf> (Erişim tarihi: 03.08.2020).

Web6: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/08/20060816-9.htm> (Erişim tarihi: 08.08.2020).

Web7: <https://www.sbb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 08.08.2020).